

Силвана Симоска

Филолошки факултет „Блаже Конески“,
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
silvana.simoska@ff.ukim.edu.mk

МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК КАКО СВЕЗДА НА СВЕТСКАТА КНИЖЕВНОСТ НИЗ ПРЕВОДОТ НА ГЕРМАНСКОЈАЗИЧНИТЕ ДЕЛА¹

1. Проектот *Свездиџе на светската книжевност*

Проектот *Свездиџе на светската книжевност*, инициран од Владата на Република Македонија во соработка со Министерството за култура и Министерството за образование и наука во 2012 година, а финализиран во 2016 година, претставува книжевно-преведувачки тестамент испишан на македонски јазик. Согласно со програмското мото на овој капитален проект од поновата историја на самостојниот поредок на нашата држава, замислен е како антологија на светската книжевност, опфаќајќи вкупно 560 светски книжевни дела², од кои повеќето за прв пат, а други одново проникнаа низ убавините на македонскиот јазик. Стручната редакција им беше доверена на плејада врвни интелектуалци, докажани научници и еминентни книжевници на чело со академик Митко Маџунков во својство на главен редактор, а во коредакторство на Луан Старова, Ташко Ширилов, Ефтим Клетников, Драги Михајловски, Венко Андоновски и Ратко Дуев. Оваа композиција македонски дејци влева надеж дека извршила квалитетна и кри-

¹ Прилогот му е посветен на Митко Маџунков – 50 години книжевно творештво.

² Бројката не се однесува на заокружени дела книжевни наслови, тука на вкупниот број поединечни книги томови во рамките на овој проект (сп. Бужаровска 2020: 139). Македонскиот превод на обемните романи, како на пр., *Буденброкови* (*Buddenbrooks*) и *Волшебниот риг* (*Der Zauberberg*) од Томас Ман (Thomas Mann), *Човек без својства* (*Der Mann ohne Eigenschaften*) од Роберт Музил (Robert Musil) и *Ламаринениот барабан* (*Die Blechtrommel*) од Гинтер Грас (Günter Grass) се издадени во повеќе томови.

тичка селекција на канонското културно-книжевно наследство што го заслужува Гетеовиот епитет *свейска лиџерајџура*. Митко Маџунков по повод свеченото заокружување на проектот на 30 март 2016 година ќе го прогласи и потврди своето кредо дека станува збор за „пионерски потфат со кој се покажало какви се можностите на македонскиот книжевен јазик“.

2. Митко Маџунков и македонскиот јазик

Имајќи предвид дека секој писател е духовно сплотен со својот мајчин јазик и дека низ него и со него изворно се раѓа секое негово книжевно дело, едновременно посведочувајќи ја неговата вековна егзистенција и оставајќи аманет за идните генерации, неминовно се наметнува прашањето за значењето на мајчиниот јазичен код за книжевниците и за народите на коишто им припаѓаат тие. Но, не само за писателите, творците на оригиналните дела, туку и за преведувачите, оние што ги престоруваат делата од едно јазично руво во друго, мајчиниот јазик, т.е. нивниот силен јазичен код,³ добива – со сите свои длабински наслојки – посебно место во нивниот ментален склоп; станува исто како и за писателите – нивната *алма мајџер*, нивната „мајка што ги задојува“, низ којашто се идентификуваат и артикулираат. Писателот и преведувачот се тандемско перпетуум мобиле во служба на својот мајчин јазик, придонесувајќи за неговата постојана иманентна надградба и трансцендентна доградба (Simoska 2012). Митко Маџунков ќе нè потсети, а и ќе го вреже во колективната светска меморија народотворниот порив на македонскиот јазик низ книжевната артикулација и транслатолошката конфирмација со зборовите:

Јазикот е можеби најважниот атрибут на еден народ, а неговата книжевна артикулација е најочигледниот доказ за неговата зрелост. Книжевните јазици освен со оригиналните дела, се потврдуваат со способноста на нив да се преведат најголемите и јазично најсложените дела. Таа задача е сега извршена до крајот и никој повеќе не би можел ниту да помисли да го оспорува македонскиот јазик, а со тоа и народот што зборува на тој јазик.

(Маџунков, 30.3.2016)

³ На „CIUTI-Forum Beijing 2011“ ќе нагласам дека „the mother tongue is in most cases the dominant language – that is the „crowned-language” among all the other languages that an individual uses or communicates with – and it should be protected from all kinds of deviations” (Simoska 2012: 33a).

Сметајќи ја германскојазичната книжевност за една од најголемите, а на неа напишаниот јазик, т.е. германскиот, за еден од најсложените јазични предизвици, македонскиот како „мал и непотрошен јазик“, според зборовите на Маџунков (Јаруковска 2/2020: 14), ќе се најде во овој редок преведувачки проект во ситуација на преиспитување и накалемување на сопствениот капацитет да се носи и со најголемите светски книжевни жезли. Во продолжение поопширно ќе се осврнеме на македонските преводи на книжевните дела што извираат од широките германскојазични пазуви, простирајќи се на повеќе држави и опфаќајќи германски, австриски и швајцарски автори.

3. Германскојазичните дела во рамките на Свездите на светската книжевност

Селекцијата на делата од раскошната светска книжевна ризница зависи од просторот што ќе им се отстапи на светските јазици, односно на националните книжевности во рамките на овој македонски макропроект. Што се однесува до „германскиот простор“ во едицијата *Свездиите на свештската книжевност*, вреди да се истакне дека се запазени однапред дефинирани параметри за селекција на делата, како што истакнува и Редакцијата, а земени се предвид и релевантни параметри за преводот. На сразмерната застапеност на целокупното германскојазично подрачје и своєвремената општественополитичка поделба на Германија му се одважува со книжевни дела на западно- и источногермански (на пр. Хајрих Хофман, Томас Ман, Херман Хесе, Бертолд Брехт, Зигфрид Ленц, Гинтер Грас, Криста Волф), на австриски (на пр. Артур Шницлер, Роберт Мусил, Штефан Цвајг, Елфриде Јелинек, Ингеборг Бахман) и на швајцарски автори (на пр. Макс Фриш, Фридрих Диренмат, Роберт Валзер). Што се однесува, пак, до временскиот опсег, селекцијата на германскојазичните дела во рамките на оваа едиција главно се фокусира на германските класици од 18⁴, 19 и 20 век, опфаќајќи и престижни дела на пет германскојазични нобеловци: Томас Ман (1929), Херман Хесе (1946), Гинтер Грас (1999), Елфриде Јелинек (2004) и Херта Милер (2009),⁵ а, се чини, релативно

⁴ На пр. драмата *Емилија Галоти* од Готхолд Ефраим Лесинг, драмите *Разбојници*, *Дон Карлос* и *Вилхелм Тел* од Шилер, романот во форма на писма и поезија под наслов *Странањата на младото Вернер* од Јохан Волфганг фон Гете.

⁵ Германскојазичните нобеловци Паул Хајзе (1910), Герхард Хауптман (1912), Карл Шпителер (1919) и Хајнрих Бел (1972) се застапени со избрани дела во едицијата „Нобеловци“.

мал простор ѝ е отстапен на посовремената германскојазична литература од светски ранг. Опусот на нобеловецот Петер Хандке (2019) е целосно занемарен, како во „Свездите“ така и во „Нобеловците“. Во жанровскиот пресек – како вообичаено – прозата, пред сè романот,⁶ ја доминира драмата,⁷ а поезијата,⁸ односно стихозбирките се маргинално застапени (*Шрувелџејер* в. подолу).

Анализата на објавените преводи во рамките на овој проект покажува неколку особености.⁹ Покрај германскојазични книжевни дела што на задоволство на македонската читателска публика во рамките на овој проект за прв пат се преведуваат на македонски јазик, меѓу кои и „женските романи“ на нобеловките Елфриде Јелинек, (*Пијанисџка*)¹⁰ и Херта Милер (*Човекој е голем фазан на светиот*), застапена е и категоријата германскојазични класици што се одново преиздадени без интервенции (на пр., *Волебниот рид* од Томас Ман,¹¹ во превод на Ранка Грчева; *Госпоѓица Елза и други новели* од Артур Шницлер во превод на Слободанка Поповска), како и некои со незначителни лекторски или преведувачки интервенции (на пр. *Ламаринениот барабан* од Гинтер Грас¹² и *Игра со стаклени монети* од Херман Хесе во превод на Ива Фиданчева), а се среќава и една посебна категорија „препреводи“¹³, т.е. втор македонски превод на едно исто германско книжевно дело што веќе било претходно преведено од друг преведувач (на пр. *Буденброкови* од Томас Ман во „Свездите“ во превод на Билјана Размоска). Оваа мошне податлива категорија повеќекратни

⁶ На пр. романот *Заблудите на џинџоменџот Терлес* и новелите под наслов *Соединувања* од Роберт Музил во превод на Зорица Николовска.

⁷ На пр. драмите *Мајка храброси и нејзините деца* и *Ојера за три гроша* од Бертолд Брехт во превод на Ксенија Чочкова.

⁸ На пр. поезијата од Рајнер Марија Рилке.

⁹ Овде нема да навлегуваме во релативно жестоките, а често и паушални критики за квалитетот на преводите што осамнаа во медиумите од причина што сериозна преведувачка критика бара многу подлабоки анализи (сп. *Лошите критики не му корисаат на македонскиот јазик*, Дојче веле, Свето Тоевски, 4.10.2014).

¹⁰ Во едицијата „Нобелова награда за литература“ (= „Нобеловци“) преведен е и романот *Жение како љубовнички* од Елфриде Јелинек.

¹¹ Во едицијата „Нобеловци“ застапени се и преведените романи *Марио и волебниот*, *Трагично џинџичко искуство* и *Лоша во Вајмар* од Томас Ман.

¹² Во едицијата „Нобеловци“ покрај *Ламаринениот барабан* застапени се и *Кучешките години* од Грас.

¹³ Повеќекратниот превод на еден ист текст од повеќе преведувачи е познат во германската стручна литература под терминот *Mehrfachübersetzungen* (сп. Agnetta 2019).

преводи на едно исто дело, во духот на онаа размисла на Блаже Конески дека со секое препрочитување, во конкретниов случај препреведување, на еден ист текст во друго време и/или од друг автор тоа резултира со нов скопос, упатува отворена покана до транслатолозите, лингвистите, литературите и др. за компаративни интердисциплинарни истражувања.

4. Македонскиот јазичен Давид наспрема германскиот Голијат

Егземпларно ќе се осврнеме на еден превод на оригинално германско книжевно дело кое е премиерно преведено на македонски јазик во рамките на едицијата *Свездиџе на свейскаџа книжевност* од причина што му се дава можност на македонскиот јазик низ него да проникне и да прорасцути едновременно во својата архаичност и современост, отворајќи се кон светот од 21 век.

Шџрувелџеџер (*Der Struwwelpeter*), германската стихозбирка за деца од далечната 1844 г.,¹⁴ произлезена од перото на Хајнрих Хофман (Heinrich Hoffmann), лекар и психијатар по вокација, е придодана кон едицијата *Свездиџе на свейскаџа книжевност* во последната фаза на изработка, со што се отстапува од поставената редакциска премиса да биде изземена литературата за деца. Канонската пропусница за овој германски класик е според мислењето на Редакцијата неговиот граничен жанр. Епитетот „гранична книга“ (Белешка на Редакцијата во *Бошко Бушавко* (Хофман (2014) за Хофмановиот *Шџрувелџеџер* всушност не се оправдува само со осцилацијата на релација „за деца – за возрасни“, туку и на релација „фасцинација – ужас“. Па така, во слободоумните седумдесетти години од минатиот век оваа детска стихозбирка прераснува и во контроверзна книга за која се шират негативни критики, според кои во неа се пропагира т.н. „црна педагогија“, односно авторитативен стил и радикални мерки на вос-

¹⁴ Праманускриптот на *Шџрувелџеџер* под наслов *Досеџливи џприказни и духовиџи слики со 15 убаво обоени лисџови за деца на возрасџи од 3 до 6 џгодини* (*Lustige Geschichten und drollige Bilder mit 15 schön kolorierten Tafeln für Kinder von 3–6 Jahren*) датира од декември 1844 година, кога Хофман во пресрет на Божиќните празници барајќи божиќен подарок за својот најстар тригодишен син Карл, а во недостаток на добра детска литература во која ќе бидат сплотени поуки и илустрации за деца, решил сам да направи сликовница. Првото издание на *Шџрувелџеџер* е издадено во 1845 г. под наслов *Досеџливи џприказни и духовиџи слики со 15 убаво обоени лисџови за деца на возрасџи од 3 до 6 џгодини*. Дури во изданието од 1847 г. овој светски класик ќе го добие денешниот наслов врз основа на првиот детски лик од првата приказна во стихозбирката по име *Шџрувелџеџер* („Бушавиот Петар“).

*Zappel-Philipp*¹⁶ (Приказна за немирниот Миџе), *Paulinchen*¹⁷ (Дафинка, во: Тажнаџа приказна за кибриџчиџаџа), *Suppen-Kasper* (Филиџчо, во: Приказна за суџаџа и Филиџ), *Hanns Guck-in-die-Luft* (Приказна за Никола во небоџо иџо џлега), *der fliegende Robert* (Приказна за леџечкиот Пеџар).¹⁸ Со преводот се дисеминираат овие национални детски ликови низ сите меридиџани на светот и стануваат светски ликови во адаптирано јазично руво. Преводот од Размоска е работен по аналогиџа на оригиналот со римувани стихови и адаптирани детски македонски имиџа, не секогаш поради непостоеџето на соодветно име во македонскиот, како на пр. во случајот на леџечкиот Роберт (*der fliegende Robert* во преводот на Размоска леџечки Пеџар), туку веројатно поради римата.

5. Заклучок

Проектот *Ѕвездиџе на свеџскаџа книжевностџ* реализиран под стожерното раководство и вдохновената харизма на академик Митко Маџунков во периодот 2012–2016 г. овозможи македонскиот јазичен сџај да проблеска на небото на светската книжевност, потврдувајќи дека не е само способен да создава оригинални македонски книжевни дела, туку и преводи на македонски јазик од светскиот книжевен канон. Минејќи низ своевиден светски преведувачки стрес-тест, „малиот и непотрошен македонски јазичен Давид“, покрај сите оправдани и неоправдани изнесени критики во медиумите, низ преводот на светските книжевни дела, а пред сџ на оние од германскојазична провениенциџа, го покажа сиот свој раскош и својата флексибилност да се носи со „јазични Голиџати“ од калибарот на Јохан Волфганг фон Гете, Фридрих Шилер, Хајнрих Хофман, Томас Ман, Херман Хесе, Роберт Музил, Гинтер Грас, Елфриде Јелинек, Херта Милер и многу други.

¹⁶ Денешните апелативи се пишуваат слеано: *Zappelphilipp* (немирко, палавко), *Suppenkasper* (димриџа). Со ликот на Хофмановиот немирко Филипчо (*Zappelphilipp*) се опишува всушност АДХД-синдромот на недостиг од внимание со хиперактивност кај децата познат во германскиот јазик и под народниот назив *Zappelphilipp-Syndrom*.

¹⁷ Ликот на Хофмановото *Павлинче* (*Paulinchen*) ќе биде мотив и за романот *Paulinchen war allein zu Haus* („Павлинчето беше само дома“) од Габриеле Воман (*Gabriele Wohmann*).

¹⁸ Преводни еквиваленти на преведувачката Билџана Размоска.

Литература

- Бужаровска, Р. 2020. „Англофоните наслови во едицијата *Свезди во свейскајта книжевност*“, *Современа Филологија/Journal of Contemporary Philology* 2020/3 (2), 133-156.
- Здравковски-Андреевски, Б. 2014. „Педагошката димензија на стравот“, во: Хофман, Хајнрих: *Бошко Бушавко* [превод од германски јазик Билјана Размоска; поговор Бобан Здравковски-Андреевски]. Скопје: Арс ламина (Свезди на светската книжевност).
- Agnetta, M. 2019. *Ästhetische Polysemiotizität und Translation. Glucks, Orfeo ed Euridice' (1762) im interkulturellen Transfer*. [Crossing Semiotic Borders Bd. 2]. Hildesheim: Universitätsverlag Hildesheim; Hildesheim, Zürich, New York: Olms.
- Simoska, S. 2012a. „Training in and for different cultures: The case of Macedonia“, in: Lee-Jahnke, Hannelore/Foster, Martin (Hrsg.), *CIUTI-FORUM BEIJING 2011, A Global Vision: Development of Translation and Interpreting Training*, 27-36. Peking: Foreign language teaching and research press.
- Simoska, S. 2012b. „Ethisch-moralische Grundsätze als Interaktionsparameter in der Translationstheorie und -praxis am Beispiel der Translationssituation in Mazedonien“, in: Đurović, Anette (Hrsg.), *Freiheit und Verantwortung – Ethik und Moral in der Translation*, 75-96. Belgrad: Universitätsverlag Belgrad.

Примарна и преведена литература

- Hoffmann, Heinrich 1845. *Lustige Geschichten und drollige Bilder mit 15 schön kolorierten Tafeln für Kinder von 3-6 Jahren*. Frankfurt am Main: Rütten & Loening (⁴1847): *Der Struwwelpeter*.
- Lütje, Julius/Maddalena, Franz 2011. *Die Struwwelliese*. Esslingen: J. F. Schreiber. Reprint der Ausgabe von 1890.
- Gabriele Wohmann 1974. *Paulinchen war allein zu Haus*. Darmstadt/Neuwied: Luchterhand.
- Хофман, Хајнрих 2014. *Бошко Бушавко* [превод од германски јазик Билјана Размоска; поговор Бобан Здравковски-Андреевски]. Скопје: Арс ламина (Свезди на светската книжевност).

Списанија и весници

- Јаруковска, А. 2020. „Пишувањето на мал и непотрошен јазик претставува книжевен благослов“, интервју со Митко Маџунков, во: *Сџоџер*, бр. 135 (2/2020), 12-16; https://dpm-pisateli.mk/wp-content/uploads/2020/11/Stozer-br.135_2-2020_M_Madzunkov.pdf [пристапено: 20.10.2020].
- Кайџалоџ на кайџиџални книџоиздајџелски џроеџи* 2015. Скопје: Министерство за култура на Република Македонија; <http://arhiva.>

kultura.gov.mk/index.php/odnosi-so-javnost/soopstenija/2386-katalog-na-kapitalni-knigoizdatelski-proekti [пристапено: 1.11.2020].

Тоевски, С. 2014. „Лошите преводи не му користат на македонскиот јазик“, во: *Дојче Веле*, 4.10.2014; <https://www.dw.com/mk/%D0%BB%D0%BE%D1%88%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B8-%D0%BD%D0%B5-%D0%BC%D1%83-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%BE%D1%82-%D1%98%D0%B0%D0%B7%D0%B8%D0%BA/a-17973389> [пристапено: 5.11.2020].

Silvana Simoska

DIE MAZEDONISCHE SPRACHE IM KANON DER WELTLITERATUR: DEUTSCHSPRACHIGE LITERATURKLASSIKER IN MAZEDONISCHER ÜBERSETZUNG

Zusammenfassung

Im Rahmen des Projekts *Klassiker der Weltliteratur* (wörtlich: *Sterne der Weltliteratur*) wurden unter der Leitung von Mitko Madjunkov im Zeitraum von 2012–2016 annähernd 560 Weltliteraturwerke ins Mazedonische übersetzt. Anlässlich der Feierlichkeiten zum Projektabschluss hebt Mitko Madjunkov programmatisch hervor, dass sich Sprachen nicht nur durch ihre Originalwerke, sondern auch und gerade durch ihre übersetzerische Fassungskraft unter Beweis stellen. Die in diesem Beitrag beleuchteten mazedonischen Übersetzungen deutschsprachiger Provenienz – darunter auch Neuauflagen und Mehrfachübersetzungen bereits bestehender mazedonischer Übersetzungen sowie völlig neue Übersetzungen, die erstmals in Rahmen dieses Projekts erschienen sind – geben in der Tat darüber Aufschluss, dass die mazedonische Sprache in ihrer Flexibilität und Besonnenheit erfolgreich die Literaturklassiker zu absorbieren und zu kanonisieren vermag.

Schlüsselwörter: Klassiker der Weltliteratur, Mitko Madjunkov, Übersetzung, mazedonische Sprache, deutsche Sprache

